

Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi
Turkish Journal for the Spiritual Counselling and Care

Sayı: 7 • Haziran 2023 • 175-187
Issue: 7 • June 2023 • 175-187

Manevi Yönelimli Psikoterapi ve Psikolojik Danışma

- Ekşi, H. & Kaya, Ç. Ed. (2016). *Manevi yönelimli psikoterapi ve psikolojik danışma*. İstanbul: Kaknüs Yayınları (281 s.)
- Ekşi, H. & Kaya, C. Ed. (2016). *Spiritually oriented psychotherapy and psychological counseling*. İstanbul: Kaknüs Publications (281 p.)
ISBN: 9789752565227

Feyza Nur Taşkaya

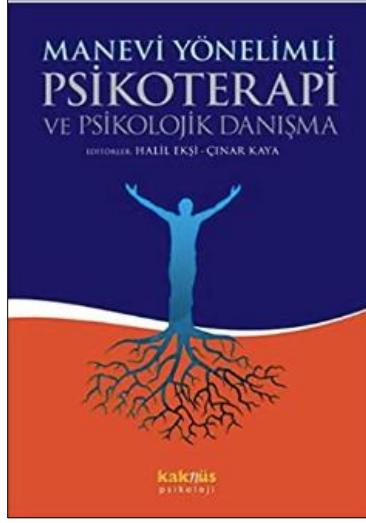
Yüksek Lisans Öğrencisi
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
E-posta: feyzataskaya05@gmail.com
Orcid: 0000-0001-7619-2633
Eskişehir / Türkiye

MA Student
Eskisehir Osmangazi University
Institute of Social Sciences
E-mail: feyzataskaya05@gmail.com
Orcid: 0000-0001-7619-2633
Eskisehir / Turkey

<https://doi.org/10.56432/tmdrd.1254579>

Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi
Turkish Journal for the Spiritual Counselling and Care

Makale Türü • Article Type Kitap İnceleme • Book Review
Geliş Tarihi • Received 21 Şubat 2023 • 21 February 2023
Kabul Tarihi • Accepted 30 Mart 2023 • 30 March 2023

Ö z e t

Bu eser, din psikolojisi bilim dalının uygulamalı yönünü yansıtan, bir alt dalı olan Manevi danışmanlık ve psikolojik danışma alanında yapılmış bir çalışmadır. Editöryal bir çalışma olan bu eser, maneviyat ve psikolojik danışmanlık ilişkisi, manevi danışmanlığın gelişimi, başlıca manevi yönelimli yaklaşımlar ve teknikler, maneviyat ve psikoterapi entegrasyonunda karşılaşılabilecek sorunlar gibi oldukça önemli konulara ilişkin katkı ve tartışmalardan oluşmaktadır.

A n a h t a r K e l i m e l e r

Manevi danışmanlık ve rehberlik • Psikoterapi
Manevi yönelimli psikoterapi • Psikolojik danışma

A b s t r a c t

This work, is a study conducted in the field of Spiritual counseling and psychological counseling, a sub-branch that reflects the applied aspect of the science of religion psychology. This editorial work consists of contributions and discussions on highly important topics such as the relationship between spirituality and psychological counseling, the development of spiritual counseling, the main approaches and techniques of spiritual orientation, and the challenges that may arise in the integration of spirituality and psychotherapy.

K e y w o r d s

Spiritual counseling and care • Psychotherapy
Spiritually oriented psychotherapy • Psychological counseling

Editörlüğünü Halil Ekşi ve Çınar Kaya'nın yaptığı bu eser, manevi yönelimli müdahalelerin anlaşılması, uygulanması ve geliştirilmesi için temel oluşturacak kurumsallaşan birikim, tartışmalar, manevi geleneklere yönelik bilgiler ve insan doğası ve yapısına yönelik yaklaşım ve düşüncelerin sunulması hedeflenerek oluşturulmuştur.

Kitabın editörlerinden Halil Ekşi, 1992 yılında Boğaziçi Üniversitesi fen edebiyat fakültesi ve psikoloji lisans programından mezun olmuş, 1998 yılında da Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde yüksek lisansını tamamlamıştır. 2001 yılında Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde doktorasını tamamlayan yazar, 2005 yılında eğitim psikolojisi alanında doçent unvanını, 2011 yılında da Profesörlük unvanını almıştır. Temel ilgi alanları; eğitim psikolojisi, kişilik, moral/ahlaki gelişim, karakter/değerler eğitimi, alternatif terapi modelleri gibi konulardan oluşmaktadır. Bu konular ve ilgili diğer konularda çok sayıda uluslararası makale, kitap bildiri ve proje çalışmalarına imza atmış, pek çok yüksek lisans ve doktora tezi yönetmiştir.

Kitabın bir diğer editörü Çınar Kaya lisans öğrenimini Boğaziçi Üniversitesi psikolojik danışma ve rehberlik programında 2009 yılında tamamladı. 2010-2012 yılları arasında Millî Eğitim Bakanlığına bağlı bir rehberlik araştırma merkezi ve bir ilköğretim okulunda psikolojik danışman olarak görev yaptı. 2013 yılında Sakarya Üniversitesi eğitim ve psikolojik hizmetler yüksek lisans programındaki öğrenimini tamamladı. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim dalında doktorasını tamamladı. 2020 yılında göreve başladığı Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalında Dr. Öğr. Üyesi olarak görevini devam ettirmektedir. Pozitif psikoloji, pozitif psikoterapi, kişilik özellikleri, psikometrik çalışmalar ve alternatif psikolojik danışmanlık modelleri gibi konular araştırma ilgileri arasındadır. Yayınlanmış çeşitli makale ve kitap bölümü çalışmaları bulunmaktadır.

Editöryal bir çalışma olarak değerlendirilmesi yapılan bu eserin içindekiler bölümüne bakıldığında, kısa bir önsözden ve 5 ana bölümden oluştuğu görülmektedir. Aynı zamanda eser 284 sayfadan oluşmaktadır. Bu ana bölümlerin içerisinde alanında uzman araştırmacıların farklı konu başlıkları altında katkılarıyla oluşturulmuş yazın çalışmalarına yer verilmiştir. Ayrıca eserde yer alan her çalışmanın sonunda ilgili çalışmaya yönelik oluşturulan kaynakça da bulunmaktadır.

Editörler tarafından kaleme alınan eserin önsözünde (ss. 9-11) ilk olarak psikolojinin kurumsallaştığı çağda hâkim olan pozitivizmin etkisiyle din ve maneviyat konularının göz ardı edildiğinin vurgusu yapılmıştır. Bu alanda öncü olarak kabul edilen, sıradan ve maddi olanın ötesindeki deneyimler konusunda çalışmaları başlatan isimlere değinilmiştir. Manevi deneyimler konusunun Batıdaki olgunlaşma aşamasında oluşuna ve Türkiye’de ise bu alandaki çalışmaların gelişmekte fakat daha başlangıç seviyesinde olduğu dikkatlere sunulmuştur. Kitapta maneviyat ve psikolojik danışmanlık ilişkisi manevi danışmanlığın gelişimi, başlıca manevi yönelimli yaklaşımlar ve teknikler, maneviyat ve psikoterapi entegrasyonunda karşılaşılabilecek sorunlar gibi oldukça önemli konulara ilişkin katkı ve tartışmalar sunulacağı bildirilmiştir.

Kitabın içeriğinde aynı zamanda maneviyata ilişkin temel bilim boyutundaki birikime ışık tutmak amacıyla William James ve Ken Wilber’in insan doğası ve maneviyata ilişkin kuramsal katkılarına, öğretileri ile bu coğrafyadaki manevi birikimde önemli yer tutan isimlerden Mevlana, Yunus Emre ve Konevi gibi mutasavvıf kişiliklerin, Müslüman filozof İbn Rüşd ve çağdaş doğulu düşünür Seyyid Hüseyin Nasr’ın varlık, insan doğası, gelişimi, yaşamın anlamı gibi konulardaki katkılarına işaret edildiğinden bahsedilmiştir. Kitaptaki içerik ve tartışmaların gelişmeye ve eleştirilere açık olduğu belirtilerek önsöz tamamlanmıştır.

Eserin “Kavramsal Çerçeve” başlıklı birinci bölümü iki alt çalışmadan oluşmaktadır.

“Maneviyat ve Psikolojik Danışma” (ss. 13-28) adlı birinci bölümün ilk çalışması kitabın editörlerinden olan Halil Ekşi, Çınar Kaya ve bir diğer isim Muhammed Çiftçi tarafından kaleme alınmıştır. İçeriğine bakacak olursak ilk olarak modern psikolojinin bir bilim dalı olarak ortaya çıkıp gelişmesinden bahsedilmiştir. Devamında modern psikolojinin metafizik alana dair eksikliğine, davranışların incelenmesinde zihinsel süreçler ve doğrudan gözlemlenmeyen olgu ve yapıların ihmal edilmesinin insanı anlamayı güçleştirdiğine değinilerek giriş yapıldıktan sonra alt başlıklarla çalışmaya devam edilmiştir.

“Maneviyat ve Din” alt başlığında bu iki kavramın tanımlanması noktasında görüşler dile getirilmiştir. “Psikoloji Açısından Maneviyat Alanının Önemi” alt başlığında ise psikolojik yaklaşımlarının eksik yönünün maneviyat olduğu vurgusu yapılmıştır. “Paradigma Dönüşümüne Doğru” alt başlığında çağımızı şekillendiren tarihsel dönüşümler ve hâkim paradigmaların bireydeki etkilerinden, evrensel olarak sunulan modellerin indirgemeci ve maneviyatı göz ardı edici olduğundan söz edilmiştir. “Psikoloji ve Maneviyat Arasındaki İlişki” alt başlığında ise

psikoloji ve maneviyat alanının birbirine benzerliği ve farklılığı hangisinin öncelikli olacağı konusunun açıklığa kavuşturulması noktasında Sperry ve Mansager'e göre ortaya konulan beş muhtemel yaklaşım olduğu belirtilmiş ve bu yaklaşımlar açıklanmıştır. “Psikoterapide Maneviyat” alt başlığında ise psikolojik yardım sürecinde üç temel durumda maneviyat temelli psikoterapinin uygulanması tavsiye edilmiş ve terapi alanında manevi alana duyarlı olunması teşvik edilmiştir.

“Psikolojik Bir Kaynak Olarak Maneviyat” alt başlığında maneviyatın kaynak olarak kullanılması noktasında Tanrıyla kurulan ilişkinin güvenilirliğine göre olumlu ve olumsuz sonuçların doğacağına vurgu yapılmıştır. “Psikoterapide Maneviyatın Korunması ve Dönüştürülmesi” başlığında bireyin yaşamı boyunca başına gelebilecek kriz olaylarının dönüştürülmesi noktasında maneviyatın bütünleştirici rolüne değinilmiştir. “Psikoterapide Manevi Arayış” maneviyat temelli psikoterapide, danışanın manevi arayışları cesaretlendirilmesi ve bu sayede yardımcı olmaya çalışılması belirtilmiştir. “Temel Bilim Olarak Psikoloji ve Maneviyat” alt başlığında ise pozitif psikolojinin maneviyat alanındaki çalışmaların artışıdaki önemli katkısına değinilmiştir. Son olarak “Sonuç” alt başlığında çalışmanın kısa bir değerlendirmesi yapılmıştır.

“Manevi Danışmanlığın Gelişimi” (ss. 29-46) başlıklı birinci bölümün ikinci çalışması Simel Parlak tarafından kaleme alınmıştır. Parlak çalışmasında ilk olarak manevi danışmanlığın tarihsel arka planının bir sorgulamasını yapmış ve ruhsal problemlerin modern döneme gelene kadar normal karşılandığı fakat modern dönemden sonra bu problemlere sahip bireylerin uysallaştırılması gereken kişiler olarak algılandığını hatta hapishanelere kapatıldığına vurgu yapmıştır. Aynı zamanda tedavi yöntemi olarak da insanlık dışı muamelelere başvurulduğu belirtilmiştir.

Daha sonra tarihsel süreç içerisinde akıl hastalarına yapılan muamelelerin insanlık dışı bulunduğu, bunun neticesinde dini ve manevi inanca sahip kişilerin aktivistik bir ahlaki hareket oluşturdukları, bu hareket ve akıl hastalarının maliyetinin artmasıyla birlikte akıl hastalarının hapishanelerden çıkarıldığı vurgusu da yapılmıştır. Modern psikolojinin akıl hastaları ve ruh sağlığına ihtiyaç duyan bireylere yönelik uyguladığı biyolojik tutuma karşı çıkan dini ve manevi yönelimli kişilerin, manevi danışmanlığın gelişiminde ve insancıl bir tutum geliştirmesinde önemli rol oynadıkları belirtilmiş ve yazının devamında dini ve manevi yaklaşımın kuramsal yaklaşımlarının açıklanacağı bildirilmiştir.

“Pastoral Danışmanlık” alt başlığında bu yaklaşım açıklanmış, teorik temellerinin nasıl olduğundan, hangi alanlar ile ilgilendiğinden, hangi bireylerle birlikte yürütüldüğünden, pastoral yaklaşımı benimseyen

psikolojik danışmanlar ve psikoterapistlerin tedavi sürecinde odaklandığı noktalardan ve son olarak da pastoral danışmanlığın önemli isimlerinden biri olan James Fowler'ın altı inanç gelişim basamağından bahsedilmiştir. "Hümanistik Psikolojide Maneviyat" alt başlığında ise psikoloji ve maneviyyatın birbiriyle ilişkisinden fakat psikolojinin insanı ele alırken ihmal ettiği manevi yönün bulunduğundan bahsettikten sonra Transpersoneel Psikolojinin, hümanist psikolojiden etkilendiğine de vurgu yapılmıştır. "Transpersoneel Psikoloji" alt başlığında transpersoneel yaklaşımın amacından, odaklandığı konulardan ve ana boyutlarından söz edilmiştir. "Sufi Psikolojisi" alt başlığında ise sufi psikolojisinin Kalp, Nefs, Fena, Ruh gibi önemli temel kavramları açıklanmıştır. Değirmek istenilen konularda "Sonuç" alt başlığında verilerek çalışma sonlandırılmıştır.

Eserin "Öncü Kuramcılar" başlıklı ikinci bölümünde iki alt çalışma bulunmaktadır.

"William James: Felsefe ve Psikoloji Yaklaşımı" (ss. 47-58) adlı ikinci bölümün ilk çalışması Çiğdem Demir Çelebi tarafından kaleme alınmıştır. Çelebi çalışmasında gerek felsefe gerekse psikoloji alanında önemli katkıları bulunan William James'in kısa bir şekilde hayatı ve eserlerinden ve bu eserlerin farklı alanlarda araştırmalar içerdiğinden bahsettikten sonra bu eserlerden faydalanarak çalışmasını oluşturduğunu vurgulamıştır. Çalışma dört alt başlıkta incelenmiştir. İlk olarak "William James'in Pragmatizm Görüşü" alt başlığında pragmatizmin ortaya çıkıp gelişmesinde etkili olan faktörlerden sunduğu yöntemlerden ve bazı eleştiriler aldığından bahsedilmiştir. "William James'in İnsan Görüşü" alt başlığında ise James'in insanı felsefi ve farklı yönlerden kavramsal olarak ele almasına ve bu kavramlara verdiği manalara değinilmiştir.

"William James'in Din ve Tanrı Görüşü" alt başlığında ise James'in dünyanın ilk deneysel laboratuvarlarından birinin kurucusu olduğu vurgulanmış bu nedenle de dini tanımlama noktasında teklifi reddedip ampirist bir bakış açısına sahip tanımlar yaptığından bahsedilmiştir. Belirli bir din tasnifi oluşturan James'in aynı zamanda *The Varieties of Religious Experience* adlı kitabından çıkarımlarla dini deneyimin meyesi olarak isimlendirilen farklı aşamaları da açıklanmıştır. "William James'in Psikoloji Alanına Katkıları" alt başlığında ise James'in din psikolojisi tarihi incelendiğinde alana metodolojik olarak büyük katkıları bulunduğuna ve günümüzde de değerini sürdüren eserler ve çalışmalar bıraktığına değinilmiştir. Çalışma, bahsedilenlerin genel değerlendirmesinin yapıldığı "Sonuç" kısmı ile sonlandırılmıştır.

"Ken Wilber ve Bütüncül Yaklaşım" (ss. 59-82) isimli ikinci bölümün ikinci çalışması Tuğba Türk tarafından kaleme alınmıştır. "Hayatı

ve Eserleri” alt başlığı altında Wilber’in çocukluğundan başlayan dikkat çekici özelliklerinden bahsedilmiş ve dine, manevi literatüre olan ilgisi üzerinde durulmuştur. Aynı zamanda eserlerinin isimlerine de yer verilmiştir. “İntegral (Bütünleştirici) Model” alt başlığında bu modelin nasıl oluştuğundan, neyi amaçladığından, çalışmada sembolleştirilen kadranın farklı bölümlerinin neyi temsil ettiğinden ve aralarındaki ilişkinin Wilber tarafından nasıl anlamlandırıldığından bahsedilmiştir.

“İnsan Gelişimi” başlığı altında Wilber’in anahtar kavramlarından biri olduğu ve bu gelişimi nasıl açıkladığı vurgulanmış ve bilincin yedi temel gelişim seviyesinden bahsedilmiştir. ”Transpersonel Açıdan Gelişim” alt başlığında ise Wilber’ in her bütünü başka bir bütünün parçası olarak görmesi ve ruhun tabakalarının da bütüne ulaşma noktasında geliştiği belirtilmiştir. “Maneviyat ve Din” alt başlığında ise bu iki kavrama son yıllarda verilen manalara ve aynı zamanda meditasyon üzerinde de durularak meditasyonda bulunan manevi yöne de değinilmiştir.

“Manevi Açılım” alt başlığında ise manevi açılımın dört büyük aşamasından bahsedilmekte ve bu aşamaların açıklamalarına yer verilmektedir. “Ölüm ve Tanrı” alt başlığında ise Wilber tarafından ölümün insanlar tarafından inkâr edilen veya bastırılan bir düşünce olduğunun ve bu yönden Freud’un fikirlerinin aksine ölüme yönelik düşüncelerinin bulunduğu vurgusu yapıldıktan sonra Wilber’ın Tanrı düşüncesi üzerinde durulmuştur. “Tam Spektrum Teorisi” alt başlığında ise bir yetişkinin terapi esnasında kişiliğin belirli yönleri ve geçici alanlarıyla çalışıldığı oysa Wilber’ın oluşturduğu Tam Spektrum Terapisinde ise bedenin, gölgenin, egonun, varoluşsal benliğin, özün ve ruhun hepsini bilince getirmekle ilgili çalışıldığını ve bunların bütüncül olarak ele alındığına değinilmiştir.

Eserin “Terapötik Uygulamalar” başlıklı üçüncü bölümünde ise iki alt çalışma bulunmaktadır.

“Manevi Temelli Bütüncül Psikolojik Danışmanlık” (ss. 83-97) isimli üçüncü bölümün ilk çalışması Neslihan Yaman tarafından kaleme alınmıştır. Yaman çalışmasında psikolojinin bir bilim dalı olarak insan tanımlarını nasıl ele aldığından söz etmiş, maneviyatın eksiklikleri giderme noktasındaki rolüne vurgu yapıldıktan sonra danışmanlık sürecinde bireyi ele alırken faydalanılan tasavvuf ilmi çerçevesinde kalp, nefis ve ruh kavramları üzerinde durulmuştur. Bir başka üzerinde durulan kavram çifti ise maneviyat ve din kavramları olmuştur. Daha sonra maneviyat, din ve ruh sağlığı alanı arasındaki pozitif ilişkinin danışmanlık sürecindeki bütünleştirici etkisi üzerinde durulmuş fakat teorik olarak

sınırlılığı da vurgulanmıştır. Son olarak “Sonuç” alt başlığı ile kısa bir değerlendirme yapılmıştır.

“Manevi Yönelimli Danışmanlık ile Psikoterapi Yöntem ve Teknikleri: Doğu ve Batı’dan Örnekler “ (ss. 99-122) isimli üçüncü bölümün ikinci çalışması Çağla Çelimli ve Şeyma Tozlu Güldal tarafından kaleme alınmıştır. “Anlam Arayışı ve Psikoterapi” alt başlığında anomiden bahsedildikten sonra günümüzün en hümanist psikoloji ekollerinin dahi anlam sorununun kaynağına dair çözüm oluşturamaması vurgulanmıştır. “Doğu-Batı Kültürleri ve Psikoterapi Anlayışı” alt başlığında ise psikoterapi sürecinin nasıl sürdürüleceği üzerinde durulmuş ve bu psikoterapi anlayışının batı temelli olması sebebiyle batı kültürünün sosyo-psikolojik temeline hitap ettiği doğu kültürüne uyum konusundaki problemleri vurgulanmıştır.

“Doğu Ülkelerindeki Terapi Uygulamaları” alt başlığı içerisinde de doğu ülkelerinde uygulanan bazı terapi uygulamalarından örnekler verilmiş ve İran’da Peseschkian’ın geliştirdiği psikoterapinin, önemli unsurları sıralanmış ve açıklanmıştır. “Din, Maneviyat ve Hayatın Anlamı” alt başlığında ise din ve maneviyyat üzerinde durulduktan sonra dinin insanın hayatını anlamlandırmadaki etkin rolü hakkında görüşlere yer verilmiştir. “Manevi Psikolojik Danışmanlık ve Anlam Arayışı” alt başlığında bahsedilen anlam arayışı sürecinde bir yardım mekanizması olarak manevi danışmanlığın bazı danışmanlık alanlarıyla dinamik bir bağlantı kurarak tedavi şekilleri oluşturduğu noktasında bilgilendirme yapılmıştır.

“Manevi Danışmanlık Tasarısına Doğru” alt başlığında ise anlatılan tüm bilgilerle birlikte bir manevi danışmanlık modelinin sunulmasının mümkün olduğu belirtilmiş ve i) insan doğasına bakış, ii) manevi danışmada temel amaçlar, iii) manevi danışmanlıkta danışan-danışman ilişkisi ve iii) manevi danışmanlıkta kullanılacak yöntem ve teknikler şeklinde bölümlendirilerek açıklanmıştır. Son olarak da “Sonuç” alt başlığı içerisinde çalışmada üzerinde durulan noktalar özet şeklinde dikkatlere sunulmuştur.

Kitabın “Manevi Gelenekler” başlıklı dördüncü bölümü altı alt çalışmadan oluşmaktadır.

“İbn Rüşd Düşüncesinde İnsan” (ss.123-139) isimli dördüncü bölümün ilk çalışması Neslihan Yaman tarafından kaleme alınmıştır. “İbn Rüşd’ ün Hayatı” alt başlığında kısaca hayatından, düşünce dünyasının oluşma aşamasında etkilendiği isimlerden, kendisine verilen görevlerden bahsedilmiştir. “İbn Rüşd’ ün Felsefe Anlayışı” alt başlığında ise İbn

Rüşd sonrası felsefi geleneğin yetersizliğinden oluşan İslam dünyasındaki düşünce yapısına değinildikten sonra İbn Rüşd'ün felsefi anlayışını oluştururken faydalandığı Aristoteles'ten bahsedilmiştir. “İbn Rüşd'ün İnsan Hürriyeti, İrade ve Ahlak Anlayışı” alt başlığında ise irade kavramının İbn Rüşd'te ele alınış şekli ve bu kavramın ahlakla ilişkisi üzerinden insan eylemlerinin sonuçları üzerinde durulmuştur.

“İbn Rüşd'de Nefs Kavramı” alt başlığında ise nefis kavramının farklı düşünür ve yaklaşımlar tarafından nasıl ele alındığı kısaca belirtilmiş, İbn Rüşd'ün nefsi ele alırken farklılaştığı noktalara değinilmiş nefsin birtakım güçleri olduğu düşüncesi üzerinde durulmuştur. “Akıl ve İnsan İlişkisi” alt başlığında ise İbn Rüşd düşüncesinde insanın varlıklar arasındaki yerinden, onda bulunan aklın belirleyici özelliklerinden, gücünden, işlevlerinden, bilme eylemine yönelik aşamalarından ve nefsin ölüm sonrası ne olacağından bahsedilmiştir. “Akıl ve Nefs İlişkisi” alt başlığında ise yine İbn Rüşd'ün aklı nefsten ayrı bir varlık olarak gördüğü vurgulanmıştır.

“Manevi Yönelimli Psikolojik Danışma ve Psikoterapi Perspektifinden Mevlâna” (ss. 141-167) isimli dördüncü bölümün ikinci çalışması Çınar Kaya tarafından kaleme alınmıştır. Kaya ilk olarak çalışmasında hangi konular üzerinde inceleme yaptığını ve bazı anahtar kavramları tanıtmaya çalışmıştır. Daha sonra “Hayatı” alt başlığında Mevlana'nın kısaca hayatı tanıtılmış, “Eserleri” alt başlığında da verimli bir yazar, şair olduğu vurgulanmış ve eserlerine yer verilmiştir. “Mevlâna Okumalarındaki Zorluklar” alt başlığında ise Mevlâna üzerinde çalışmalarıyla önemli bir uzman kabul edilen Schimmel'in tespitlerinden bahsedilmiş ve Mevlâna metinlerini okuma ve sistematikleştirme konusundaki zorluklara değinilmiştir.

“Tasavvuf Anlayışı” alt başlığında ise Nasr'ın Mevlana'nın mesnevisi hakkındaki görüşlerine yer verilmiş, Şemsle olan ilişkisi üzerinde durulmuş ve İbn Arabî düşüncesi ile Mevlâna arasındaki paralellığe değinilmiştir. “Mevlana'da Varlık ve İnsan” alt başlığında ise Mevlâna düşüncesinde insan-ı kâmil ile benzerlik kurulan ney metaforu üzerinde durulmuş ve ayrı alt başlıklar halinde Mevlâna düşüncesindeki ‘aşk’, ‘birlik içinde yok olma’, ‘zühd’, ‘ölüm’ gibi kavramlar açıklanmıştır. “Arasteh'in Mevlâna Çözümlemesi” alt başlığında ise Arasteh tarafından Mevlana'nın biyografik bir çözümlemesinin yapıldığından bu çözümlemede Şems ile ilişkisi bağlamının değerlendirildiği dikkatlere sunulmuştur.

“Manevi Psikoloji ve Danışma Açısından Mevlâna” alt başlığında ise öncelikle manevi öğretisi ve disiplinler ile psikoloji ve psikolojik yardım arasında nasıl bir ilişki kurulacağına ilişkin bir çerçeve ve yöntem

tanımlanmasının gerekliliği vurgulanmış ve bu konu üzerine Sperry ve Mansager'ın beş olası yaklaşımından söz edilmiştir. “Mevlana'nın Eserlerinin Bibliyoterapide Kullanımı” alt başlığında ise ilk olarak bibliyoterapi uygulamaları, kullanımı ve yararları hakkında bilgi verilmiş ayrıyeten bibliyoterapi de kullanılan hikayeleri gayet kullanışlı bir araç olarak gören Peseschkian'ın psikoterapi sürecinde kullanılacak bu hikayelerin sekiz temel fonksiyonu açıklanmıştır. Çalışmanın sonunda Mevlana'nın Mesnevisinden alınan ve ek olarak belirtilen bölümde kesitlere yer verilmiştir.

“İnsanlığın Ortak Mirası: Bilgelik Yönünden Yunus Emre” (ss. 169-212) isimli dördüncü bölümün üçüncü çalışması Murat Dinçer tarafından kaleme alınmıştır. Çalışma “Tarihsel Bilgiler ve Menkıbeleri”, “Eserleri”, “Tasavvufi Ön Bilgiler”, “Yunus Emre'nin İnsanı”, “Nefs ya da Benlik Kavramı”, “İnsan ve Korktuğu”, “Aşk ve Mürşit-Mürit ilişkisi”, “Narsisizm Sorunsalı ve Mürşit-Mürit İlişkisi”, “Bağlanma ve Mürşit-Mürit İlişkisi”, “Aktarım ve Mürşit-Mürit ilişkisi”, “Tasavvufi Yetişme”, “Akıl, Aklın Yetersizliği ve İlim”, “Ahlak ve Erdemler”, “Aynılık-Farklılık Sorunsalı” alt başlıklarından oluşmaktadır.

Dinçer'inde belirttiği gibi bu çalışmada önce Yunus Emre'nin hayatı ile ilgili tarihsel bilgilere, menkıbelerine kısaca değinilmiş, ardından bahsedilen sınırlılıklarla beraber şüirlerinden yola çıkıldığı kadarıyla onun insana, insanın amacını ve korkularını nasıl anladığına değinilmiştir. Sonrasında ise bütün bunların cereyan ettiği mürşit ve mürit ilişkisi aşk, narsizm, bağlanma ve aktarım boyutları ile ele alınmıştır. Ardından Yunus Emre'nin tasavvufi yetişme metotlarına, aklı konumlandırmasına, ahlaki ele alışına, aynılık farklılık sorunsalına bulduğu çözüme değinilmiştir. “Sonuç” alt başlığında ise çalışmada bahsedilen konular üzerinde kısaca durulmuştur.

“Konevi ve Beşeri Tekamül” (ss. 213-224) isimli dördüncü bölümün dördüncü çalışması Muhammed Çiftçi tarafından kaleme alınmıştır. “Sadreddin el-Konevi'nin hayatı” alt başlığı ile kısaca hayatından söz edilmiştir. “Tasavvuf Anlayışı” alt başlığı ile tasavvuf anlayışından bahsedilmiş, “Bilgi Görüşü” alt başlığı ile insanı hakikate götüren iki yöntemden bahsedilmiştir. “İnsan ve Nefs Görüşü” “Yaratıcı ve İnsan İlişkisi”, “İnsan Doğası Anlayışı” gibi alt başlıklarında da bu konulardaki düşüncelerine yer verilmiştir, “Şahsiyet Tekamülü ve İnsan-ı Kamil” alt başlığında Işitan'ın Konevi metinlerindeki insanın kişilik gelişimi ile ilgili yapıya ilişkin bir model denemesinde bulunduğu belirtilmiş ve yedi madde topladığı tespitlerine yer verilmiştir. Yine “Hakikat-ı Muham-

medîye”, “İtidal”, “Daiye”, “İnsanın Amacı” gibi alt başlıklarda Konevi’nin bu konu ve kavramlardaki düşüncelerine yer verilmiştir. Son olarak da “Sonuç” alt başlığında anlatılanların bir özeti sunulmuştur.

“Manevi Danışmanlıkta Uzak Doğu Etkileri: Budizm” (ss. 225-246) isimli dördüncü bölümün beşinci makalesi Mustafa Öztürk tarafından kaleme alınmıştır. İlk olarak psikoloji biliminin geçirdiği aşamalarla kısa bir değişim ve dönüşüm değerlendirmesi yapılmıştır. “Budizm Hakkında” alt başlığında öncelikle Budizm’in doğuşu, gelişimi ve yayılışından söz edilmiştir. Daha sonra Budizm’inde kurucusu kabul edilen Siddarta Gotama Budanın kısaca hayatından, Budizmin temel kavramlarından, Budizm’de aydınlanmanın yolu olarak kabul edilen dört yüce gerçekten, bu dört gerçekten -Kurtuluşa götüren yol ‘sekiz basamaklı yol’ dur- gerçeğinde söz edilen sekiz basamaklı yoldan bahsedilmiştir. Aynı zamanda Budizm’in temel kavramlarından nedensellik, karma ve 12 nidandan, Budistlerin tanımlamasına göre tüm insanların sorumlu olduğu beş evrensel ilkedен söz edilmiştir.

“Budist Psikolojisi” alt başlığında ise Budizm’deki insan ve psikoloji tasavvuruna değinilmiş ve bu tasavvurlar analizlenerek noktalar halinde sıralanmıştır. Budist psikolojideki temel kavramlar üzerinde durulmuş ve Budizm’de duygularında konuşmaları ve eylemleri etkilediğinin altı çizilmiştir. Budizm’e göre insan varoluşunun temelini akıl ve bilinç olduğuna değinilmiş ve aklın davranışları olarak adlandırılan kavramlar üzerinde aklın davranışlarından sayılan bağlanma ve odaklanma kavramları açıklanmıştır. Budist düşünce ve Psikolojik danışmanlık uygulamaları ve bu alanda temel olarak hangi sorunun cevabını bulmaya odaklandığı belirtilmiş, “Sonuç” kısmı ile özetlenerek çalışma noktalanmıştır.

“Seyyid Hüseyyin Nasr’ın İnsan Tasavvuru” (ss. 247-260) isimli dördüncü bölümün beşinci çalışması Muhammet Aykuthan Ulusoy tarafından kaleme alınmıştır. Ulusoy ilk olarak Nasr’ın kısa bir hayat tanımını yapmış, ardından bahsi geçecek kavramları Nasr’ın düşünce yapısını anlamaya yardımcı olması düşüncesiyle açıklama gereği duymuştur. “Din ve Gelenek” alt başlığı altında Nasr’a göre bu kavramlar açıklanmıştır. “Din ve Çevre” alt başlığında yine aynı şekilde Nasr’ın bu kavramlara bakışının ve birbirlerine etkileri üzerinde durulmuştur. “İnsan” alt başlığında Nasr’ın tanımlamalarında insanın farklı yönlerine dikkat çekilmiş ve aynı zamanda vahiyle olan ilişkisi üzerinde durulmuştur. Bu alt başlığa ek olarak “Çağdaş Batı İnsanı”, “Kâmil İnsan”, “Serkeş İnsan” gibi alt başlıklarla Nasr’ın düşüncesinden insana farklı açılardan bakılmıştır. “İnsanın Kurtuluşu ve Benliğin İnşası” alt başlığında ise insanın ne olursa olsun kendi asli tabiatıyla uyumlu olabilmesinin maneviyata

meyletmesi ile gerçekleşeceği vurgulanmıştır. Son olarak “Sonuç” alt başlığı altında çalışmanın kısa bir özeti yapılmıştır.

Kitabın “Sonuç” başlıklı beşinci ve son bölümünde bir çalışma bulunmaktadır.

“Manevi Danışmanlık İçin Çözülmesi Gereken Meseleler “ (ss. 261-276) başlıklı son çalışma Murat Dinçer ve Halil Ekşi tarafından kaleme alınmıştır. Çalışmanın isminden de anlaşılacağı üzere alana odaklanmak isteyen ruh sağlığı çalışanı için cevaplanması gereken sorular ve çözmesi gereken meseleler özetlenmeye çalışılmıştır. “Elementer mi, Holistik mi?” alt başlığında Sperry ve Mansger’in baş farklı pozisyon içeren taksonomisine yer verilmiş ve bu yaklaşımlar açıklanmıştır. “Hangi Hakikate Rehberlik Yapılacak?” alt başlığında ise Aldous Huxley tarafından ben ötesi psikolojinin üzerine kurulduğu felsefenin öncüllerini özetlediği maddelere yer verilmiş ardından temel problem olarak belirlenen hakikat arayışı ile hakikatle ilgili kabullerimizin aynı şey olmaması ayırımındaki kasıt ile ilgili açıklığa kavuşturmak adına bazı sistemleştirilmiş sorulara yer verilmiştir.

“Manevi Danışmanlık/Rehberlik mi Manevi Refiklik mi?” alt başlığında ise danışman veya rehber kelimesi yerine refik kelimesinin uygunluğundan çünkü alanda rehberlik veren kişinin de hakikat yolcusu olduğuna değinilmiştir. “Manevi Danışmanlık/Rehberlikte İlişkisel Meseleler” ve “Çerçeve ve Etik Meseleler” alt başlıklarında ise hem psikolojik hem de manevi süreçleri içeren meselelerin ortaya çıkmasında olası manevi ve psikolojik boyutlar maddeler halinde özetlenmiştir. Alandaki etik meselelere de değinildikten sonra, son olarak “Sonuç ”alt başlığıyla değerlendirilip çalışma sonlandırılmıştır.

Sonuç olarak bu eser hakkında genel bir değerlendirme yapıldığında;

(a) *Güçlü Yönleri:* (i) Bölümler içerisinde bulunan her çalışmanın sonunda kaynakçaya yer verilmesi özellikle o konuda yapılacak bir çalışmada başvurulacak bir yardımcı olması açısından önemlidir. (ii) Alanında uzman araştırmacıların çalışmaları ile farklı konu perspektifleri etrafında manevi danışmanlığa yeni boyutlar kazandırılması okuyucuya yeni ufuklar çizecek değere sahip olmuştur. (iii) Kitap sonunda çalışmalarını kaleme alan akademisyenlerin alandaki yetkin kişiler olduğunun göstergesi olarak kısaca tanıtıldığı bir bölüme yer verilmiş olması kitaba ve bilgilere olan güvenin artmasını sağladığı için önemlidir. (iv) Eserin son bölümünde Manevi danışmanlıkta çözülmesi gereken meselelerin dile

getirilmiş olması alanın eksiklerinin görülmesi noktasında yol gösterici olmuştur.

(b) *Zayıf Yönleri:* Eserde yer alan bazı çalışmaların sonuç alt başlığı içerisinde özetlenmesi bazılarının özetlenmemesi okuyucunun çalışmanın sonunda genel bir resim oluşturamaması yönünden zayıf olarak görülebilir.

(c) *Geliştirilebilir Yönleri:* Eserin yeni baskıları düzenlenirken sonuç kısımlarına yer vermeye özen gösterilmesi yerinde olacaktır.

